

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

09.03.2018

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

05.04.2018

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe YANARDAĞ

Cumhuriyet Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
ayanardag@cumhuriyet.edu.tr

MİLLİ MÜCADELEDE MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİ KURMA TARTIŞMALARI VE TEVHİD-İ TEDRİSAT'A GİDİŞ

Özet

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ile Anadolu işgal altına düşmüştür. Ancak işgale karşı Türk milleti Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Millî Mücadeleye başlamıştır. Bilinen süreçlerden sonra TBMM 23 Nisan 1920'de açılmıştır. Bu meclis öncelikle Misak-ı Millî'de belirlenen Türk vatanını kurtarmak için toplanmıştır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin bu duruma düşmesinin sebeplerini yetersiz eğitim ve öğretimde gören TBMM milletvekilleri daha meclisi açtıkları ilk günlerde eğitim ve öğretim işleri hakkında hararetle tartışmalar yapmışlardır. Milletvekilleri savaş yılları olmasına rağmen eğitim konusunda çeşitli teklifleri meclise sunmuşlar ve bu teklifleri son derece hassas bir şekilde inceleyip, tartışmışlardır. Bununla birlikte savaş koşulları eğitim ile ilgili tüm bu meselelerin çözülmesine fırsat vermemişse de ülkenin kurtarılmasından sonra eğitim alanında yapılacak devrimlere bir zemin ve bilgi birikimi sağlamıştır. Nitekim bu dönemde eğitime dair tartışılan konular eğitimde birlik, eğitim birliğinin nasıl sağlanacağı, bu yönde eğitimin nasıl teşkilatlanacağı, muallimlerin malî durumları ile kalite ve sayıların yetersizliği, kapanan okullar en çok tartışılan konular olmuştur. Millî Mücadele'nin askeri safhası bittikten sonra çeşitli şekillerde eğitim meseleleri ele alınmaya devam etmiştir. Çalışmada çoğunlukla TBMM Zabıt Ceridelerinden yararlanılmıştır. Ayrıca Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na giden süreci açıklayabilmek için basından bazı örneklere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: TBMM, Eğitim, Millî Eğitim, Muallim, Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu

DISCUSSIONS ON NATIONAL EDUCATION SYSTEM BUILDING IN THE NATIONAL STRUGGLE PERIOD AND DEPARTURE TO TEVHİD-İ TEDRİSAT

Abstract

With the Mondros Armistice signed on October 30, 1918, Anatolia was occupied. However, against the occupation, the Turkish nation Mustafa Kemal Pasha led the National Struggle under the leadership. After the known process, the Parliament was opened on April 23, 1920. This parliament gathered primarily to rescue the Turkish nationality determined by the National Pact. However, parliamentarians who saw the reasons for the collapse of the Ottoman State in inadequate education and training, had a heated debate about education and training in the first days when they opened the parliament. Despite the years of war, the parliamentarians presented various proposals on education, and they examined and discussed these proposals in a very sensitive way. Nevertheless, the conditions of war did not allow for the dissolution of all these issues related to education, but after the liberation of the country it provided a background and knowledge for the revolutions in the field of education. As a matter of fact, discussions on education in this period have been the most discussed topics, how to provide education unity in education, how to organize education, how to organize education, financial status of teachers, quality and numbers of inadequacies. Most of the work was done with the Parliamentary Constitutional Court. In addition, some examples have been given in order to be able to explain the process leading to the Tevhid-i Tedrisat Kanunu. **Key words:** Grand National Assembly of Turkey, Education, Education, Teachers, Law of Education ibtidâî

Giriş

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi ile işgal altına düşen Anadolu'da yer yer başlayan direniş hareketleri Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesiyle ivme kazanmıştır. Dağınık direniş hareketleri Millî Mücadele'nin başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere lider kadrosunun çabalarıyla kongreler döneminden geçerek son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın açılmasını sağlamıştır. Ancak bu Meclis Türk milletinin bağımsız yaşama arzusunu haykıran Misak-ı Millî'yi ilan ettikten sonra İtilaf Devletleri tarafından basılmış, bazı milletvekilleri tutuklanmış ve kapanmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine lider kadro mücadeleden vazgeçmemiş, yeni bir Meclis toplamak için harekete geçmiştir. Nitekim 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM olağanüstü¹ yetkilere sahip bir meclis olarak dualarla, kurbanlarla açılmıştır. Meclisin ilk düşüncesi işgal altına düşmüş Türk vatanını kurtarmaktır. Öncelikle askeri bir mücadeleyi gerçekleştirmek zorundadır. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa'nın bir hükümet kurulmasına dair teklifi 25 Nisan 1920'de hararetle tartışmalara sebep olmuş, bazı milletvekilleri hükümet kurulmasına karşı çıkmışlardır². Bununla birlikte hükümet kurulmuş sadece siyasi ve askeri durum değil, eğitim meseleleri de ilk günlerden tartışılmıştır.

1- Hükümet Kurma Arayışları ve Eğitim (Maarif)

Osmanlı Devleti'nin son döneminde hararetle tartışılan eğitime dair meseleler³ TBMM'nin de gündemini ilk günden itibaren meşgul etmiştir. Hükümet kurma ve yürütme işlerinin nasıl olacağına dair birçok teklif mecliste tartışılmıştır. 26 Nisan 1920 günü meclise gelen teklifler genel olarak bu konuyla ilgili olmakla beraber eğitim işlerinin nasıl yürütüleceğine dair iki teklif dikkat çekmektedir. Birinci teklif ve ikinci teklif eğitim işlerini yürütmek üzere on kişilik encümenler kurulması hakkında olup ikinci teklifte bütün eğitim işlerinin, eğitim idaresi tarafından programı yapıldıktan sonra tasdik etmek ve tedrisatı teftiş ve kontrol etmek hakkının Şer'îye ve Evkaf'a verilmesi istenmiştir. Teklifin nasıl müzakere edilmesi gerektiğine dair usul tartışmaları içinde Kırşehir Milletvekili Müfid Efendi teklifi şöyle savunmuştur⁴;

“Biz takririmizde Umuru Seriyeye ve Evkaf ile meşgul olan encümenin memleketin asıl matması nazarı olan tedrisat ile de meşgul olmasını düşündük. Malûmu âlileridir ki tedrisat iki esasa ayrılır. Birisi, tedrisatı dinîye, birisi de tedrisat-ı dünyeviye, yani fûnun ve saireye ait tedrisattır. Babimeşihat sırf tedrisat-ı dinîye ile mi meşgul olsun, tedrisat-ı dinîye ile meşgul olması mı lâzım gelsin, yoksa program koymak suretiyle medreselerin tedrisatını da iyi bir hale ifrağ etsin mi? Bu ciheti hepimiz derin teessür ile düşünüyoruz. Düşünmeye mecburuz. Memlekette âdeta iki cereyan hâsıl oluyor, medreseliler, mektepliler gibi bir fikir hâsıl oluyor.”

Müfid Efendi Osmanlı'dan devralınan farklı eğitim anlayışına sahip olarak yetişen mektepli-medreseliler arasındaki zihniyet farkına⁵ ve toplumsal sıkıntıya dikkat çekerken bir başka deyişle eğitim birliğine doğru bir teklif yapmıştır. Bu teklifte eğitim birliğini sağlamak için bütün eğitim işlerinin kontrolü şer'îyeye bırakılmak istenirken eğitim birliğinden anlaşılan şey daha ziyade dinî eğitim ağırlıklıdır. Erzurum Milletvekili Necati Bey önemli bir meseleye temas edildiğini, eğitim denildiği zaman yalnız okuyup yazmak anlaşıldığını, ancak okumak yazmak bilen birçok adamın istenen terbiyeyi alamadığı için memlekete faydalı olamadığını ifade etmiştir. Terbiyenin çocuğu sosyal çevreye alıştırmak ve faydalı hale getirmek olduğunu, maarifin uğraşacağı meselenin bunlar olduğunu açıkladıktan sonra program tetkikinin söz konusu olmadığını, ikinci derece olan bu işin uzmanlık istediğini ve şer'îye ile uğraşan kişilerin bu konuda çalışması olmadığını, bu nedenle bu işi

¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu, 7. Baskı, Ankara, 2006, s.563

² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, 3. İctimâ', 25 Nisan 1920, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1959, 3. Baskı, s.42-75

³ Cavit Binbaşoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 105; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000 – M.S.2012*, 23. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2012, s.265-315; Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Cilt III-IV, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s. 1352

⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, 4. İctimaa', s.74, 25 Nisan 1920.

⁵ Akyüz, age, s. 189-191.

şer'iyeye bırakmanın eğitime zarar vereceğini söyleyerek karşı çıkmıştır. Devamında ülkenin yıkılış sebebini şöyle açıklamıştır⁶;

“Çünkü bizim esbab-ı sukutumuz ve esbab-ı inhitatımız tetkik edilirse görülür ki, usulü tedris temin edilmediği için iktisab ettiğimiz malûmat hayatta bize yâr olamamıştır. Ta Sultan Selim-i sâlisten beri bu memleket Avrupa tarzında mektepler ve programlar görmüş, fakat usul-ü tedris tanzim edilemediği için ve muayyen terbiye usulü tatbik edemediğimizden dolayı bu memleket ihtiyacı hakkiyle temin edilememiş ve bugünkü vaziyetin hudüsüne sebep olmuştur. Birçok mühendisler yetişti, bunlar içinde yollarımızı yapacak adam yok. Hukuk şinaslar yetişti, bu milletin esasat-ı hukukiyesini tetkik edecekler yetişemedi. Birçok idare memurları yetiştirdik, fakat memlekette Hükümet namıyla, hakkiyle bir Hükümet teşkil edemedik. Bunların sebebi yegânesi; hep terbiyenin noksanlığıdır. Terbiyeden maksud olan esasatın anlaşılmasındadır. Son zamanlarda buraya doğru yaklaştık. Terbiye nedir? Müterakki memleketlerde terbiyeden maksat nedir? Yalnız ilmin bir memleketi terakki ettirmeyeceğine dair birçok şeyler öğrenmiş ve görmüş iken tekrar bu gören gözleri bırakarak yeniden görmeye çalışmak, matlub olan neticeyi iyi bir surette bize veremez.”

Ülkenin yıkılışını yetersiz eğitimde gören Erzurum Milletvekili Necati Bey aslında bu noktada pedagojiyi ilgilendiren bir noktaya dikkat çemiştir. Mühendisler, hukukçular, idare memurları yetişmiş ancak aldığı eğitimin gereğini yapamayan adamlar yetiştiğinden yakınmıştır. Tabii alınan eğitimin işe yaramaması, ülke ihtiyaçlarını karşılamaması şüphesiz pedagojinin konusu olmakla birlikte eğitim işlerini yürüten hükümetin çalışma alanıdır aynı zamanda. Bu nedenle eğitim meselesi diğer bir boyuttan siyasî alanı, vatanın ve milletin birlik ve bütünlüğünü ilgilendiren bir meseledir. İşgal koşulları vatanın birlik ve bütünlüğünün tehlikeye girdiği bir dönem olduğu için siyaset, eğitim, pedagoji konuları ister istemez iç içe girmiştir.

Isparta Milletvekili Hafız İbrahim ise eğitim işlerini şer'iyenin kontrolüne vermenin ilköğretimi ve dinî öğretimi ıslah amacı taşıdığını, dinin gelişmeye karşı olmadığını ifade ederek teklifi savunmuştur. Bursa Milletvekili Muhiddin Baha Bey ise *“hoca efendi hazretleri, maarif encümeni kendi kendine program tanzim ederse dinî kurallara ve şeriata aykırı bazı kuralları kabul etmesi ihtimalî vardır demek istiyorlar”* deyince, Müfid Efendi *“haşa o noktadan değil”* demiştir. Muhiddin Bey *“eğer o noktadan değilse maarif encümenine dâhil olanlar terbiye ve tedrisatta gerekli usulü belki bilmiyorlar onların hatasını ve eksiklerini şer'iyeye ıslah etsin, herhalde amaç bu da değildir”* diyerek açıklamasına devam etmiştir. Uzmanlık isteyen bu işi ıslah için uzman olmayanların kendilerinde fazla bir hak görmelerinin doğru olmadığını söyleyerek öğretim işlerinin şer'iyenin kontrolüne verilmesine karşı çıkmıştır. Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey ise tartışmalara hayret ettiğini buraya ders programı yapmak için gelmediklerini, mevcudun devamını temine çalışmak gerektiğini söylemiş ve encümenlerin nasıl olacağına dair tartışmalar devam etmiştir. Teklifi savunan Müfid Efendi konuşmaların aydınlatıcı olduğunu, teklifteki amacın cehaletin kaldırılması olduğunu, köylere kadar mektep açmak gerektiğini açıklamıştır. Köylerde haftada bir kere Kur'an-ı Kerim okutulduğunu ve bir saat dinî dersler verildiğini bunların yetersiz olduğunu gördüğünü, bu nedenle bu işi ister maarif, ister şer'iyeye yapsın, uzman olan yapsın şeklinde konuşmuştur⁷.

Bununla birlikte aynı görüşmelerde yukarıdaki teklife benzer şekilde Sivas Milletvekili Mustafa Taki Efendi tarafından, *“Umuru Şer'iyeye, Evkaf ve Maarif ve Adliye Umurunun bir encümene tevdiine ve bu encümen azasının tezyidine dair”* yeni bir teklif gelmiştir. Önceki teklife içerik olarak benzeyen bu yeni teklife Antalya Milletvekili Hamdullah Suphi Bey karşı çıkmıştır. Hamdullah Suphi Bey dinî terbiyenin önemiyle başladığı konuşmasına öğretimin çeşitli şubelere ayrıldığını, bir kısmının dinî olduğunu, diğer kısmının kimya, hikmet, ziraat gibi din ile alakası olmadığını, din ile alakalı olanları şer'iyenin maarife teklif etmesi gerektiğini açıklayarak şer'iyeye ve maarifin birleştirilmesine karşı çıkmıştır. Sivas Milletvekili Mustafa Taki Efendi ise din ile dünyanın ayrılmasına karşı çıktığı konuşmasında teklifi savunmuştur. Hararetle tartışmalar Tokat Milletvekili

⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, 4. İçtimaa, s.75.

⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, 4. İçtimaa, s.75.

Nazım Bey'in buraya memleket felaket içinde olduğu için geldiklerini, öteden beri memlekette mevcut olan din ve dünya meselesini müzakere etmekle iyi bir şey yapmadıklarını, fikirlerin vatanın müdafaası noktasında toplanması gerektiğini ifade etmesi, doğru sesleri ve alkışlarla karşılanmıştır⁸.

Görüldüğü üzere tekliflerin özü, eğitim kurumlarının dinî kurumlar tarafından kontrol edilmesi gerektiği noktasındadır. Bu noktada bazı milletvekilleri dinî eğitim ile diğer alanlardaki eğitimi birbirinden farklı görmüşler ve karşı çıkmışlardır. Ancak diğer milletvekilleri ise dinî eğitim ile diğer eğitimin ayrılığı tartışmasını din ve dünya işlerinin ayrılması tartışmasına dönüştürmüş, bağlamından uzaklaşmıştır.

Eğitim işlerinin nasıl yürütüleceğine dair yapılan bu tartışmalar yukarıda açıklandığı üzere esasında hükümet kurma ve yürütme işlerinin nasıl yürütüleceğine dair çeşitli tekliflerden dolayı ortaya çıkmıştır. Neticede hükümet ve görevlerine dair tartışmalar hükümet kurulmasıyla sonuçlanmıştır. İlk hükümet programının eğitime dair kısmı şöyledir⁹:

“Maarif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her mânasiyle dinî ve millî bir hale koymak ve onları cidali hayatta muvaffak kılacak, istinatgâhlarını kendi nefislerinde bulduracak kudret-i teşebbüs ve itimad-ı nefis gibi seciyeler verecek, müstahsil bir fikir ve şuur uyandıracak bir derece-i âliyye isal eylemek, tedrisat-ı resmîyeyi bütün mekteplerimizi en ilmî, en asri olan bu esasat ile kavaid-i sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek, mizaç-ı millete ve şerait-i coğrafiye ve iklimiyemize, ananat-ı tarihiye ve içtimaiyemize muvafık ilmî ders kitapları meydana getirmek halk kütlesinden lügatları toplayarak dilimizin kamusunu yapmak, bizde ruh-u millîyi nemalandıracak asar-ı tarihiye, edebiye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak, asar-ı atika-i millîyeyi tescil ve muhafaza eylemek, Garp ve Şarkın müellifât-ı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek hâsılı bir milletin hıfz-ı hayat ve mevcudiyeti için en mühim âmil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır. Bugün ise ilk işimiz mekâtib-i mevcudeyi hüsnü idare etmektir.”

Programa göre millî ve dinî eğitim demek, çocukları hayatta başarılı olacak, kendilerine güvenecek, üretken ve teşebbüsçü bir fikir ve şuur kazandıracak şekilde yetiştirmek demektir. Bütün okulların ders programları en ilmî ve en çağdaş esaslara göre düzenlenecektir. Görüldüğü üzere nasıl birey yetiştirileceği, okulların ders programlarının ıslâhı ve düzenlenmesi pedagojik konular olup programda, hükümetin amacı Necati Bey'in yukarıda şikâyet ettiği gibi işe yarar adam yetiştirmektir. Ancak savaş koşullarında mevcudu en iyi şekilde idare etmek ilk hedeftir. Kırşehir Milletvekili Müfid Bey medreselerden bahsedilmedi derken, Erzurum Milletvekili Necati Bey programı olumlu karşılamıştır. Lazistan Milletvekili Ziya Hurşit, programı iyi karşıladığını ancak muallimlerin maaş ve terfileri konusunu eksik bulmuştur. Maarif Vekili Rıza Nur Bey bu konuyu haklı bulmuş ama programda geçen öncelikli meselenin ülkenin içindeki durum nedeniyle mevcudun iyi idare edilmesi olduğu vurgusunu yapmıştır. Kütahya Milletvekili Besim Atalay Bey programın özellikle millî bir sözlük kısmını beğenmiştir. Millî dilin bozulması, millî kıyafet, millî eser konuları üzerinde durmuş ve millî terbiye için şunları söylemiştir;

“...mekâtibi ibtidâîyenin programında yegâne göze çarpan dinî, millî terbiyeye ihtimam edilmesidir. Şimdiye kadar zannedilmesin ki, millî, dinî bir terbiyeye ihtimam ediliyordu. (Ediyorduk sesleri) Yoktur efendiler, ben sizi temin ederim. Ezber gidiyordu, dinî terbiye demek, çocukların ruhunda, hissinde din terbiyesini, din hissiyatını yaşatmak demektir. Kuru kuru ezberletmek hiçbir vakit din terbiyesini temin edemezdi. Bu cihetleri mekteplerin programları meselesinde teşrih edeceğim. Sonra millî terbiye hususunda dahi pek geri kalıyorduk, bir vakitler şarklılaşmak, İranileşmek istedik; İranlılaşamadık. Bir vakit frenkleşmek istedik. Şüphesiz ki frenkleşemedik, çünkü; hulkullah değişmez.”¹⁰

⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 1, 4. İçtima, s. 74-78.

⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 1, 13. İçtima, s.241-242, 9 Mayıs 1920.

¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 13. İçtima, s. 243-244.

Besim Atalay Bey'in konuşması yine pedagojiyi ilgilendirmektedir. Dinî ve millî eğitime önem verilmediğini belirterek özellikle ezber anlayışını eleştirmiş, mevcut dinî ve millî eğitim anlayışını sorgulamış ve yetersiz bulmuştur. Karahisarısahib Milletvekili İsmail Şükrü Efendi de medrese konusu üzerinde durmuş, maarif ve medresenin ayrı olduğunu, programda genel olarak ele alınması noktasında eksiklik bularak eleştirmiştir. Tüm bu konuşmalar bazen sataşmalar bazen de alkışlarla devam etmiştir. Şer'îye Vekili Mustafa Fehmi Efendi dar zamanda mevcudun yerine yeni bir şey koymanın zor olduğu öncelikle mevcudu korumanın gerektiği vurgusunu yapmıştır. Önceki konuşmasında okullar üzerinde şer'îyenin kontrolünü savunan Müfid Efendi tekrar konuşmaya başladığında bu kez ülkenin mevcut durumuna dikkat çekerek mevcudun korunması noktasını ve daha iyisinin yapılamayacağını, programda eksik kelimelerin bu kadar eleştirmeye sebep olamayacağını kabul etmiştir. Ancak eğitimin dinî ve dünyevî iki kısım olduğunu, mektep kelimesini programda görmeyi istemediğini, bunun yerine medrese kelimesinin kullanılmasının daha uygun olacağını da eklemiştir. Sonuçta müzakere yeterli görülerek celseye ara verilmiş ve hükümet programı kabul edilmiştir¹¹.

Görüldüğü üzere eğitimdeki ikiliğin farkında olan milletvekilleri eğitim dışında başka konular dolayısıyla da bu ikiliğe değinmişlerdir. Edirne Vilayeti Teşkilat-ı Adliye Kanunu'nun 6. Maddesinin tadili hakkındaki kanun layihası sebebiyle yapılan görüşmede adliye teşkilatındaki ikilik dolayısıyla eğitimdeki ikiliğe vurgu yapılmıştır¹².

2- Öğretmenlerin Maaşları ve İdare-i Hususiyeler

Hükümet kurulduktan sonra milletvekilleri TBMM yeni açılmış olsa da eğitim işleri konusunda hiç boşluk bırakmayarak mevcut okulların en iyi şekilde idare edilmesi için birçok meseleyi meclise getirip adeta hesap sormuşlardır. Özellikle muallimlerin durumu, malî sıkıntıları yoğun tartışılmıştır. Öğretmenlerin malî sıkıntıları savaş koşulları kadar Osmanlı'dan devir alınan mevcut kanunların uygulamasından da kaynaklanmıştır.

19.yüzyıldan beri Osmanlı Devleti'nde idarî alanda yapılan ıslahatlar merkezi idareyi kuvvetlendirdiği gibi, halkın kendi bölgelerinin işlerinde söz ve sorumluluk sahibi olmasını sağlamaya yönelik de olmuştur. 1913 tarihli İdare-i Umûmîye-i Vilayât Kanunu-ı Muvakkati (Geçici Genel Vilayetler Kanunu) bu yöndeki çalışmaların sonuncusu olmuş, TBMM açıldığı zaman Osmanlı Devleti'nde yapılan en son kanunlarla yola devam etmiş, gerektiğinde ilga etmiş veya değişiklik yapmıştır. 1913 tarihli bu kanuna göre vilayetler idarî taksimatın bir cüz'ü ve hükmî şahsiyeti sahip bir âdem-i merkeziyet idaresi olarak kabul edilmiştir. Kendilerine ait bütçe yapabilmişlerdir. "Vilayet Umumi İdaresi" başlığı altında Vilayet Hususi İdaresi, Vilayet Bütçesi, Vilayet Umumi Heyeti, Vilayet Encümeni ve Karma Encümen olmak üzere bölümlere ayrılmıştır¹³.

Yine ıslahatların bir devamı olan 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile halkın eğitim masraflarına ortak edilmesi noktasında eğitim vergisi kararlaştırılmıştır. Bu nizamnameden sonra eğitime kaynak bulma sorununu çözmek için 1913 yılında Tedrisat-ı İbtidâiyye Kanunu-ı Muvakkati (Geçici İlköğretim Kanunu) çıkarılmıştır. Söz konusu kanunun 15.maddesine göre açılacak ilk mekteplerin ve Darülmualimin-i İbtidâilerin bina, muallim ve hizmetli maaşları gibi tüm masrafları halka yüklenmiştir. Ancak bu zorunlu mektep masrafının halktan nasıl tarh ve tevzii edileceği belli değildir. Bu kanuna 1914 yılında ilave yapılmıştır. Buna göre Tedrisât-ı İbtidâiye Meclislerinin mektepler hakkında hazırladığı bütçe kesinleştikten sonra Vilayet İdare Meclisi'ne bağlı olan mahalli masraf encümeni tarafından ait olduğu yerin halkın servet ve gelirleri nispetinde tarh ve tevzi edecektir. Yapılan düzenlemelere rağmen verginin tarh ve tevziinde haksızlıklar

¹¹ TBMM Zabıt Cerideleri, 13. İctimaa, s. 244-245.

¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 10, İctima Senesi 2, 27. İctimaa, s. 162, 30 Nisan 1921.

¹³ Yüksel Kaştan, "Osmanlı Devleti'nde "1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu-ı Muvakkati" İle Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması", *OSMED*, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2016, s. 78-98.

olduğuna, öğretmenlerin maaşlarının ödenemediğine dair şikâyetler eksik olmamış ve maaşları ödemek için İstanbul'dan aktarma yapıldığı olmuştur¹⁴.

Osmanlı'dan beri devam eden öğretmenlerin maaş meselesi TBMM'nde ilk günlerde gündeme gelmiş, eski dönemlere sık sık değinilmiştir. İzmir Milletvekili Hacı Süleyman Efendi'nin, muallimin ile müstahdemin-i maarifin aylardır maaş alamadığı, sıkıntı çektikleri ve eğitim işlerini aksattıkları için vilayeti hususiyelerin kaldırılmasına dair teklifi okunmuştur. İzmir Milletvekili Hacı Süleyman Efendi'nin eğitimin ve kadın eğitiminin önemine dair uzun konuşması, "sadede gel" müdahaleleriyle devam etmiş ve temelde eleştirdiği konu vilayetlerin idare-i hususiyelerinin adam kayırdığı, bu nedenle öğretmen maaşlarının verilmediği, eğitim işinin aksatıldığı noktasında toplanmıştır. Teklifin Maarif ve Malîye Encümenlerine gönderilmesi istenmiştir¹⁵.

İlerleyen günlerde Haziran ayında İzmir Milletvekili Reşit Beyle arkadaşlarının Kütahya'da öğretmenlerin maaş zammını alamadıkları, mağdur oldukları, Kütahya livasının bütçesi müsait değilse İdare-i Vilayât Kanunu gereğince öğretmen maaşlarına sarf edilmek üzere bir fasıl açılmasına dair teklifi okunmuş ve İzmir Milletvekili Reşit Bey teklif hakkında bilgi vermiştir. Teklifin sadece Kütahya için değil genele uygulanması gerektiğini belirtilmiştir. Yukarıda bahsedilen vilayet idare-i hususiyelerinin maaş verirken adam kayırdığına dair iddiasına benzer şekilde Kütahya'dan öğretmenlerden mektupla şikâyetler gelmesi üzerine Reşit Bey böyle bir konuyu gündeme getirdiğini anlatmıştır. İzmir Milletvekili Hamdi Namık Bey özetle bu konuda eğitime ait tahsisatın idare-i hususiyelerde bulunması ve ayrı bir vezneye konulmamasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Aydın Milletvekili Tahsin Bey ise meseleyi Vilayât Kanunu'nun değiştirilmesi noktasından ele almış ve bir encümen teşkilini teklif etmiştir. Elaziz Milletvekili Hüseyin Bey ise gelirlerin tahsil olunamaması sebebiyle memur maaşının verilemediğini belirtmiştir. Karesi Milletvekili Hasan Basri Bey bir an önce verilemeyen maaşların verilmesi gereğini belirtmiş, ancak hükümet merkezinden yardımın mümkün olmayacağını, bütün vilayetlerin malî sıkıntıda bulunduğunu, asıl sıkıntının bazı defterdarların, muhasebecilerin öğretmenlere üvey evlat gibi bakmasından kaynaklandığını iddia etmiş, adam kayırmaya dikkat çekmiştir. Hasan Basri Bey diğer memurların maaşlarını düzenli alırken öğretmenlerin alamadığını, hatta bayramda maaş almak için müracaat eden öğretmenlerin kovulduğunu, doğru sesleri arasında anlatmıştır. Ayrıca vilayet gelirlerini birinci sırada oluşturan aşar hisse-i ianelerinin havalenamelerinin vaktinde merkezi hükümet tarafından gönderilmemesinden kaynaklandığını ilave etmiştir. Mademki verilmiş bir hisse vardır ve bellidir, vilayetçe hesap altındadır, ayrıca havalename gelmesini bekletmeyerek bu hisseye ait meblağın tahsilat gerçekleştikçe malîye sandıklarından verilmesi tarzında bir fikrin uygun olabileceğini savunmuştur. Kütahya'da maaş zammı alınmadığının ifade edildiğini, hâlbuki Karesi'nin değil maaş zammı, aylardır maaş bile alamadığını, Yunanlılarla savaştığını, böyle yerlerde hükümet kuvvetinden başka bir kuvvetle maaş vermenin mümkün olmadığını, bu nedenlerle muallimleri süründürmektense idare-i hususiyelerimiz var, vilayât kanunlarımız var diye beyhude yere büyütmeyelim, bunların lağvına bakalım demiştir. Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey muhasebe-i hususiyelerin lağvına dair bir teklifin encümende bulunduğunu, Malîye ve Maarif Encümenlerinin görüşlerini beklediklerini söylemiştir. Bu nedenle şimdiki teklifin yeni bir şey olmadığını, mevcut hükmün uygulanmasına dair olduğunu söyledikten sonra teklifin hükümete gönderilmesi kabul edilmiştir¹⁶. Bununla birlikte bu konuda şikâyetler bitmemiştir.

Temmuz ayında Siverek Milletvekili Mustafa Lütfi Bey, Siverek öğretmenlerinin maaş alamamalarının sebebine dair Maarif Vekâleti'nden sözlü açıklama istemiştir¹⁷. Benzer şekilde sonraki günlerde öğretmenlerin maaşının verilmemesine dair sorular sorulmaya devam etmiştir¹⁸. 17 Temmuz 1920'de Maarif Vekili bu sorulara cevap vermiş, maaş alamadıklarına dair birçok yerden gelen şikâyet dilekçelerinin çokluğundan bahsetmiş, Diyarbakir, Canik, Antep gibi yerlerden bir

¹⁴ Işıl Çakan, "Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1/2002, Sayı 2, s. 85-127.

¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 2, 19. İçtima, s. 7-8, 22 Mayıs 1920.

¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 2, 24. İçtima, s. 87-90, 5 Haziran 1920.

¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 2, 32. İçtima, s. 257, 12 Temmuz 1920.

¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 2, 35. İçtima, s. 334, 15 Temmuz 1920.

kaçını okumuş ve bunun bir Türkiye meselesi olduğunu genel olarak ele alınması gerektiğini vurgulamış ve sebeplerini açıklamıştır. Meselenin vilayet idare-i hususiyeleri ile ilgili sıkıntılar olduğu görülmüş ve ilk mektepler hariç diğer mektepler muallimlerinin maaşlarının genel bütçeden verilmesine dair kanun teklifinden bahsetmiştir. Bu teklifle Hükümet idare-i hususiyeleri lağvetmek yerine idare-i hususiyelerin maaş vereceği öğretmen sayısını azaltmayı tercih eden bir yaklaşımı benimsemiştir. Bununla birlikte soruyu soran Mustafa Lütfi Efendi ise sorunun çözümünü vilayet idare-i hususiyelerinin kaldırılmasında görmüştür¹⁹. İdare-i hususiyelere dair eleştiriler Canik Milletvekili Hamdi Bey'in işgal altına düşen yerlerdeki öğretmenlere bütçenin yardım faslından maaş verilmesine dair bir kanun teklifi ve malîye mazbatasını sebebiyle tekrar gündeme gelmiştir²⁰.

Tamir edilmeyen okul binaları, açılmayan mektepler, grev ilan eden okul öğretmenleri sebebiyle Maarif Vekâleti'ne farklı tarihlerde sorulan sorulara cevap veren Rıza Nur Bey yine idare-i hususiye konusuna değinmiştir. Muallim maaşlarının verilmemesi ile ilgili idare-i hususiye ve Malîye ile yaptığı yazışmalar, verdiği emirler ile ilgili TBMM'ne bilgi vermiş, meseleyi sürekli takip ettiklerini anlatmış, ancak bu kadar olduğunu belirtirken adeta savaş koşullarının çaresizliğini yansıtmıştır. Bununla birlikte daha önce bilgi vermediniz şeklindeki çıkışlara, sormadınız ki cevabını veren vekil, ayrıca her işlemi Meclise getiremeyeceğini belirtmiştir. Bu tartışmalarda vekilin yapılan işlemlere dair yazışmaları okumasına, uzun sürer gerekçesiyle karşı çıkılmış, sadece sözlü açıklama yapması istenmiştir. Maarif Vekili'nin çeşitli müdahale ve sorularla açıklaması devam etmiştir. Vekil eğitim ile ilgili kanunları incelediklerini, idarî ve mülki teşkilatta değişme olduğunu, bu değişmeye göre eğitimde de değişiklik yapılması gerektiğini ve çalıştıklarını belirtmiştir. Açıklamanın karşılıklı konuşmaya döndüğü, usul tartışmalarının söz konusu olduğu bu görüşmede meselenin para bulmak olduğu açıkça görülmüştür. Kütahya Milletvekili Cevdet Bey, vekilin yapılan yazışmaları okumakla sorumluluktan kurtulamayacağını, parayı bulamıyorsa Meclis'e gelip açıklama yapmasını, bulamadığı taktirde istifa etmesi gerektiğini vurgulayarak açıklamayı yeterli bulmamıştır. İzmit Milletvekili Hamdi Namık Bey de Maarif Vekili'nin parasızlıktan bahsettiğini, Malîye Vekili'nin ise idare-i hususiyelerin paralarının verildiğine dair açıklamasını hatırlatarak hangisinin doğru olduğunu bilemediğini belirttikten sonra okulların perişanlığını anlatmıştır. Maarif Vekili'nin yazışmalarından acizliğini, emri altındakilere söz geçiremediğini, çözüm olarak öğretmen maaşlarının genel bütçeden verilmesi konusunda Maarif Vekili'nin ısrar etmesi ya da istifa etmesi gerektiğini müdahalelerle savunmuştur. Maarif Vekili tekrar açıklamasında gelecek arkadaş daha iyisini yapacaksa çekilmeye hazır olduğunu, para meselesinin milletin elinde olduğunu, millet tıkr tıkr öder de yine okullar kapanırsa sorumlu olduğunu belirterek yine parasızlık konusunu, eğitime ayrılan paranın yetersizliğini, bazı okulları açmak için şahsi olarak borçlandığını, tamir gereken okullara dair girişimlerini, öğretmenlerin grev yapacağından haberi olmadığını ve gönderilen paraları vurgulamıştır. Kütahya Milletvekili Ragıp Bey'in bütün Meclis'in sorumlu olduğunu, sadece vekilin değil Meclis'in de istifa etmesi gerektiğini ifade eden konuşmasından sonra Malîye Vekili Ferit Bey açıklama yapmıştır. Malîye Vekili malî açıklamalarında meselenin idarî teşkilat ile ilgili olup idare-i hususiye ve umumiye meselesi ve bununla ilgili bir kanununun bir an önce Meclis'e gelmesi gerektiğini uzun uzun açıklamıştır. Zaman zaman sataşmalarla güven oylamasına ve müzakerenin yeterliliğine dair teklifler neticesinde müzakere yeterli görülmüştür. Eğitimdeki sıkıntıların farkında olduğu kadar çözümü konusunda aceleci olan TBMM'de işgal koşulları ve parasızlık nedeniyle tartışmalar zaman zaman çıkmaza girmiştir²¹.

Maarif Vekili'ne eğitime dair adeta hesap sorulan bu tartışmaları dönemin koşulları ile birlikte düşünmek gerekir. Hâkimiyeti eline aldığı ilan eden TBMM'nin otoritesini kurmaya çalıştığı, iç isyanların yoğun olduğu, Yunanlıların ilerlediği, Kuva-yı Millîye'nin düzenli bir orduya dönüştürülmeye çalışıldığı, bu nedenle direnişlerin yaşandığı bir dönemde düzenli vergi toplamak mümkün olmasa gerektir. 1920 yılı Meclis eğitim tartışmaları genellikle maaşını alamayan

¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtimaa Senesi 1, Cilt 2, 36. İçtimaa, s. 342-346, 17 Temmuz 1920.

²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtimaa Senesi 1, Cilt 3, 60. İçtimaa, s. 579-586, 6 Eylül 1920.

²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 108. İçtimaa, s. 202-222.

öğretmenler, yetersiz ve açılmayan okullar, idare-i hususiyelerin eğitim üzerindeki olumsuz etkileri ve eğitime para bulma meseleleri sebebiyle tartışmalar hararetle gerçekleşmiştir.

1921 yılında yine öğretmenlerin maaşı konusu gündeme gelmiştir. İzmit Milletvekili Hamdi Namık Bey'in Ankara Darülmuallimin ve Darülmuallimat maaşının genel bütçeden verilmesine dair teklifi encümenlerde incelenmiştir. Darülmuallimin ve darülmuallimat maaşlarının idare-i hususiyelerden verilmesine dair mevcut kanun sebebiyle ayrıca idare-i hususiyelerin gelirleri yeterli gelmediği takdirde genel bütçeden yardım edildiği için Ankara Darülmuallimin ve Darülmuallimatı hakkında istisnai bir muamele olamayacağı gerekçesiyle ret edilmiştir. Maliye Vekili Şubat ayına kadar bunlara yardım edildiğini ve gelecek sene idare-i hususiyelere dair yapılacak teşkilat kanunuyla bu meselenin çözüleceğini belirtmiştir²².

10 Şubat 1921'de 1920 senesi eğitim bütçesinin geneli üzerinde yapılan görüşmelerde eğitime çok az para ayrıldığı eleştirileri arasında idare-i hususiye konusu tekrar gündeme gelmiştir. Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey askerî durum dolayısıyla maddî sıkıntılar, bina yetersizliği ve muhasebe-i hususiyeyle dair sıkıntıları dile getirmiş ve yaptıkları çalışmalardan bahsetmiştir. Muhasebe-i hususiye gelirlerini savaş ve yıkıntı sebebiyle toplamaktaki zorluklardan ve aldıkları tedbirlerden bahsetmiştir. Nitekim bütçe fasıllarının bazı maddeleri savaş koşulları sebebiyle sıfır olarak gösterilmiştir. Muhasebe-i hususiyelerle ilgili sıkıntılar üzerine muhasebe-i hususiyeler tarafından toplanan Tedrisat-ı İbtidaiye Vergisi'nin 1921 senesine kadar ertelenmesine dair Konya Milletvekili Vehbi Efendi'nin teklifinin Dâhiliye Vekâleti bütçesiyle birlikte müzakeresi kabul edilmiştir.²³ Vehbi Efendi'nin teklifi ilköğretim vergisinin her yerde aynı olmayıp farklı miktarlarda olması ve adalete uymadığı gerekçesiyle yapılmış, verginin toplanmasının ertelenmesi ve Dâhiliye Vekâleti tarafından bütün vilayetlere bir tamim yapılması istenmiştir. 22 Şubat 1921'de Dâhiliye Vekâleti yaptığı tamimi okumuştur. Özetle tamime göre, mecburi olan bu vergiden vazgeçilmesinin mümkün olmadığı belirtilmiş, şimdiye kadar kanuna aykırı şekilde yapılan vergilendirmeyi düzeltmek için vilayetlerden birer mazbata istenmiş ve bundan sonra söz konusu verginin adalete uygun şekilde belirlenmesi emredilmiştir. Görüşmelerde meselenin İlköğretim Kanununun 15. Maddesinden kaynaklandığı dile getirilmiştir. Bu kez Kırşehir Milletvekili Yahya Galip Bey'in Geçici İlköğretim Kanunu'nun kaldırılmasına dair teklifi Layiha Encümenine gönderilmiştir²⁴.

2.1- Geçici İlköğretim Kanunu'nun 15. Maddesi

Osmanlı'nın eğitime dair en son kanunlarından biri olan Geçici İlköğretim Kanunu'nun 15. Maddesi halka yüklenen eğitim vergisi ile ilgilidir. Yukarıda anlatılan Vehbi Bey'in ilköğretim vergisinin ertelenmesine dair teklifinden iki gün sonra Ankara Milletvekili Şemseddin Efendi, İlköğretim Kanunu'nun tadili hakkındaki teklifi, mektepleri mevcut olmayan köylerin eğitim vergisinden istisnalarına dair olup Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir²⁵. Şemseddin Bey'in teklifinden on gün sonra eğitim vergisinin ertelenmesiyle ilgili olan Vehbi Bey'in teklifinin görüşülüp ret edildiği gün, bu kez Kırşehir Milletvekili Yahya Galip Bey'in yukarıda anlatılan Geçici İlköğretim Kanunu'nun ilgasına dair teklifi Layiha Encümenine gönderilmiştir²⁶.

Eğitim vergisinin toplanmasıyla ilgili çeşitli teklifler sonraki günlerde gelmeye devam etmiştir. İçel Milletvekili Ali Rıza Efendi'nin Geçici İlköğretim Kanunu'nun 15. Maddesinin ilgasına dair kanun teklifi Layiha Encümeni tarafından ret edilmiştir. 15. Madde ilköğretim masraflarının halktan karşılanmasına dair bir madde olup encümenlerde görüşülmekte olan nahiye ve idare-i hususiye kanunlarında bu konuda madde bulunduğu için ret edilmiştir. Ayrıca teklif sahibi daha önce toplanmış olan vergilerin sahiplerine iadesini istemiş ve vergiler bütçelerde yer aldığı için vergilerin iadesine kanunî ve maddî imkân görülmemiştir. Maarif Encümeni adına Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey teklifteki vergilerin iade edilmesine içinde bulunulan koşullar sebebiyle imkân

²² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 7, İctimaa Senesi 1, 130. İctimaa, s. 195, 6 Nisan 1921.

²³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İctimaa Senesi 1, 148. İctimaa, s. 165-187, 10 Şubat 1921.

²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İctimaa Senesi 1, 155. İctimaa, s. 377-379, 22 Şubat 1921.

²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İctimaa Senesi 1, 149. İctimaa, s. 194-196, 12 Şubat 1921.

²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İctimaa Senesi 1, 155. İctimaa, s. 377-379, 22 Şubat 1921.

olmadığını, 15. Maddenin hakkıyla uygulanmadığı için şikâyetlere sebep olduğunu, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereğince eğitim işinin mahallî idarelere verildiğini izah etmiştir. Eğitim işini yerele bırakan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun uygulanmasına dair Maarif Vekâleti tarafından hazırlanacak kanuna kadar, bu işin ertelenmesi gerektiğini beyan etmiştir. Kütahya Milletvekili Besim Atalay Bey bu verginin fakir fukaradan alındığına, haksızlıklar yapıldığına, her vekil değişince eğitim siyasetinin değiştiğine dair eleştiriler yapmıştır. Maarif Vekili Vehbi Bey vergiler ve öğretmenlerin yetersizliği gibi durumları izah ettikten sonra meselenin ertelenmesini istemiştir. Konu zaten encümenlerde görüşüldüğü için teklifin Maarif Encümenine havalesine karar verilmiştir²⁷.

Sonraki aylarda Ankara Milletvekili Mustafa Efendi ve arkadaşları İlköğretim Kanunu'nun 15. Maddesinin değişmesine dair teklifin Maarif Encümeninden getirtilerek, Meclis'te müzakere edilmesi isteği encümenin çalışmadığına dair suçlamalara sebep olmuştur. Maarif Encümeni adına Besim Atalay Bey çalıştıklarını mevcut kanundan değil, kanunun uygulamasından sıkıntı çıktığını izah etmiş ve teklif kabul edilmiştir²⁸. 15. Madde sonraki tarihlerde de gündeme gelmiştir. Sinop milletvekili vergi zamlarının ertelenmesine dair teklifi sebebiyle açıklamasında teklifin eğitim ile ilgili olduğunu 15. Maddenin her yerde farklı farklı uygulandığını, hükümetin bu maddeyi tadil için kanun hazırladığını, bir an önce bu kanunun Meclis'e getirilip görüşülmesini, bu nedenle vergi alımının kanun çıkıncaya kadar ertelenmesini istemiştir. Malîye Vekili Hasan Fehmi Bey verginin alt ve üst sınırlarını kanun ile belirlediklerini, mahalli idarelerin bu sınırlar içinde vergi tarh ettiğini, idare-i hususiye bütçelerinin Dâhiliye Vekâleti'nden onaylandığını, bu nedenle Dâhiliye'ye gitmesi gerektiğini açıklamıştır. Dahiliye'nin görüşü alındıktan sonra 15. maddeye ait olan kanun layihasının görüşüleceğini aksi takdirde Vekâlet'in yetkilerinin sınırlanacağını izah etmiştir. Maarif Vekili Vehbi Bey kanun varken ve değişikliğe dair hazırlıklar henüz bitmemişken eğitim vergisinin ertelenmesini teklif etmenin okulların kapanması anlamına geleceğini söylemiştir²⁹.

Büyük Taarruzun sonuçlandığı ateşkes ve barış arayışlarının yoğun olarak yaşandığı günlerde Bu teklif 21 Eylül 1922'de Dâhiliye ve Maarif Encümenleri mazbatalarıyla meclise gelmiştir. Teklif encümenlerde kabul edilmemiş bunun yerine vergi tarhını ilgilendiren 15. Maddenin tadilini içeren bir teklif hazırlanmıştır. Tadilat ile ilgili teklifte eğitim vergisi halkın servet ve gelirleri nispetinde tarh edilecek ifadesi tartışmaların ana noktasını teşkil etmiştir. Ayrıca tarh edilen verginin ne için toplanmışsa o iş için harcanması gerektiği vurgulanmış ve önceki uygulamalar eleştirilmiştir. Vergilendirmede kişinin servetinin ve gelirinin bilinemeyeceği bunun da eskisi gibi keyfi uygulamaya sebep olacağı, bir oran ya da rakam belirlenmesi gerektiği yönünde teklife karşı çıkmıştır³⁰. Tadilde ayrıca mektep olmayan yerlerden eğitim vergisi alınamayacağı belirtilmiş olup müzakere bir gün aradan sonra, genel idarî teşkilatlanma konularıyla içi içe olarak yine hararetli bir şekilde tartışılmış ve teklif Kavanin-i Malîye ve Muvazene-i Malîye Encümenlerine gönderilmiştir³¹. Millî Mücadele yıllarında en yoğun tartışılan konulardan olan eğitim vergisi, toplanma şekli, muallimlerin maaşları hakkındaki teklifler görüldüğü üzere hem mülki teşkilatlanma ve görevleri ile hem de eğitimin teşkilatlanması ile ilgili olup bu konudaki düzenlemeler savaştan sonra kalmıştır.

3- Öğretmenlerin Askerlik Meseleleri

Öğretmenlerin maaş, atama gibi konuları yanında askerlik görevleri ile ilgili konular da Meclise gelmiştir. Antalya Milletvekili Rasih Efendi'nin öğrenci ve öğretmenlerin askerliklerinin tecili ile Oltu Milletvekili Yasin Bey'in öğretmenlerin askerliklerinin teciline dair teklifleri encümenlerde incelenmiştir. Başka bir memuriyette bulunup ta herhangi bir mektepte öğretmenlik yapanlar istisna olmak üzere resmi ve hususi bütün mekteplerdeki öğretmenlerin askerliklerinin tecil edilmesine dair teklif hararetli tartışmalara sahne olmuştur. Ayrıca, diğer okullar, medreseler, şeyhler ve ziraatçıların dahi askerliklerinin tecillerine dair tadilat teklifleri verilmesine sebep olmuştur. Askerliği kimin yapacağı eleştirileri söz konusu olmuş, Bursa Milletvekili Şeyh Servet Efendi

²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 15, İctimaa Senesi 2, 122. İctimaa, s. 27-32, 5 Aralık 1920.

²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 16, İctimaa Senesi 2, 152. İctimaa, s. 170-172, 30 Ocak 1922.

²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 23, İctimaa Senesi 3, 101. İctimaa, s. 11-12, 13 Eylül 1922.

³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 23, İctimaa Senesi 3, 106. İctimaa, s. 140-150, 21 Eylül 1922.

³¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 23, İctimaa Senesi 3, 107. İctimaa, s. 155-160, 23 Eylül 1922.

mevcut işgal durumu sebebiyle hiç kimsenin askerliğinin tecil edilmesini uygun bulmamıştır. Tadilat teklifleri okunmuş ve tekrar encümenlere gönderilmesine karar verilmiştir. Yapılan tadilat bütün medrese müderris ve talebesi, tekke ve zaviye şeyhleri, bütün tâlfiye, âliye ve darümuallimin talebesi ile resmi ve Maarif Vekâleti'nden onaylı gayri resmi mekteplerde müdür ve öğretmen bulunanların askerlik hizmetlerinin bu seferberliğe mahsus olarak tecil edilmesi olarak değiştirilmiştir. Ancak Müdafa-i Milliye Vekili o gün orada olmadığı için kanunun görüşülmesi bir başka tarihe ertelenmiştir. Bu kanun teklifi 30 Ocak 1921'de değişiklik teklifleri ve encümen mazbatalarıyla birlikte getirilmiş ve geneli hakkında müzakere yapılmayıp maddelerin müzakeresine geçilmiştir.

Bu müzakere ilgi çekici tartışmalara sahne olmuştur. Bu kanun teklifine göre özetle bütün âlî, tali mektepler, tâlî derecede ziraat ve orman mektepleri resmi darümuallimin ve darülhilafetülaliyye, medrese talebelerinin askeri hizmetleri tahsillerini tamamlayıncaya kadar tecil edilmiştir. Tahsilini tamamlayanlar kısa süreli askeri hizmetlerini yapmak zorunda olup atanacakları görevlerde istisna edilmeyeceklerdir. Medreselerde uzun süreli bir eğitim olduğu için bunlar ihtiyat sınıfına nakledilmeden önce kısa süreli hizmetlerini yaptıktan sonra tahsillerine devam etmek üzere ertelenecektir. Teklife tekke şeyhleri de ilave edilmiştir. Teklif askerlikten istisna etmeyip ülkenin eğitim alanındaki ihtiyacı nedeniyle bu sınıfların askerliklerini belirli koşullarla şimdilik ertelemiştir. Tartışmalarda Birinci Dünya Savaşı sırasında askerlikten istisna olmak için kanuna yapılan ilavelerin yarattığı sıkıntı dile getirilmiş, özellikle medreselerin boşaldığı, müftü yetişmediği hatta köylüye namazı öğretecek, kıldırarak imam kalmadığı şeklinde konuşmalar yapılmış, kanunun lehinde konuşulmuştur. Bununla birlikte Karesi Milletvekili Vehbi Bey kanunun bu kadar genişletilmesine karşı çıkmış, askerlik yükünün yine köylüye kalacağını, bu tecilin darümuallimin, darülhilafetülaliyye ve mekatibi ibtidâiye muallimleriyle sınırlı kalması gerektiğini savunmuştur. Konya Milletvekili Ömer Vehbi Efendi uzun uzun şeriat, fıkıh açıklamaları yaparak başladığı konuşmasını medreseye getirmiştir. Medrese öğrencisinin fiziksel olarak zayıf olduğunu, kısa süreli de olsa askeri hizmete alınmasının eğitimlerine zarar vereceğini savunmuş, şeri açıklamalarla devam ettiği konuşmasında darümuallimin ile medreselerin birleştirilmesini, sarıklı, fesli, medreseli, mektepli ayrımının kaldırılmasını, resmi medresenin bulunmadığı yerlerde gayri resmi medreselerde okuyanların sınav yapılarak bu kanuna dâhil edilmesini istemiştir. İzmit Milletvekili Sırrı Bey, bazı kimselerin ehil olmadıkları halde ulema kisvesine girerek çocukların vaktini beyhude yere harcamalarına meydan vermemek için tecilin resmi bir surette olması gerektiğini söylemiştir. Ömer Vehbi Bey bu gibileri hükümetin cezalandırmasını kanunu tatbik etmesini söylemiştir. Müdafa-i Milliye Vekili Hüsrev Bey, Ömer Vehbi Efendi'ye cevap olarak medreselerin zaten üç ay tatili olduğunu, söz konusu hizmetin 3-6 ay gibi kısa olup tahsile mani olmadığı cevabını vermiştir. Hususi tahsil konusuna gelince her yere medrese açacaklarını, böyle bir kayıt konursa birçok suiistimal olacağını söyleyince, Ömer Vehbi Bey "*kanunu hakkıyla tatbik edin, bu bir özür değildir*" demiştir. Hüsrev Bey bunların teşkilat meselesi olduğunu ve kanun hazırladıklarını söylemiştir. Karşılıklı konuşmaya dönen müzakerede Ömer Vehbi Bey subayların tahsilini bitirdikten sonra dinî ve şeri ilimleri görmek üzere bir sene medresede okumasını, okuyan yazan herkesin az çok medrese mahsulü olduğunu, bu nedenle medreseye bahşedilen şeyin az olduğunu savunmuştur. Medreselerin önemine dair konuşmasına devam etmiş ve "*maarifin yetiştirdiği adamlar milletin üzerine barı sakildir*" deyince Meclis'te şiddetli gürültüler, yanlışın hocam sesleri olmuştur. Vehbi Bey, yanlış olmadığını, mektebe girenlerin tahsilden sonra bu millet beni beslemeye mecburdur dediklerini iddia etmiştir. Bursa milletvekili bu iddiaları kendi adına reddettiğini, çünkü milletin bütün parasını ödediğini söyleyince karşılıklı konuşma gergin ve gürültülü müdahalelerle devam etmiş, konuşmalar kanun teklifiyle ilgili olmayan noktalara dönmüştür. Sonrasında Karahisarısahib Milletvekili Mehmet Şükrü Bey tahsili tamamlayan herkesin askerlik yapmasını savunmuş, istisna edilmesine karşı çıkmış, kan vergisi olan askerliği kimin yapacağını sormuş ve hep köylünün yaptığını ifade etmiştir. Ayrıca Meşrutiyet'ten önceki duruma dikkat çekerek o vakit başına herkesin bir sarık takıp medresede okumadığı halde medresede okuduğuna dair bir vesika aldığını, askerlikten kaçtığını hatırlatmış ve askerlikten istisna edilmesine karşı çıkmıştır. Müzakereler çeşitli düzeltme veya değişiklik teklifleri sebebiyle bitmemiş, sonraki bir gün devam etmek üzere o gün için bitirilmiştir. 3 Şubat'ta teklifin diğer maddeleri üzerinde yapılan tartışmalar daha sakin geçmiştir. Nihayet tadilat

istenen maddeleriyle birlikte tekrar görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Kanun teklifi kapsamı genişletilmiş olarak kabul edilmiştir.

Medreseleri ilgilendiren kanun teklifleri ya da çeşitli meseleler olduğunda müzakereler hararetle geçmiştir. Ancak Millî Mücadele yıllarının uzun sürmesi ve işgalden kurtulmak öncelikli hedef olduğu için gerektiğinde belirli şartları taşıyan muallimlerin silahaltına alındığı zabıtlarda görülmüştür. Nitekim 1921 Sakarya Meydan Muharebesi'nde çok sayıda subay ve er şehit olmuş, 1922 yılında asker ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Buna rağmen silahaltına alınan öğretmenler nedeniyle Maarif Vekil'ine 31 Temmuz 1922'de soru sorulmuş, vekil sonraki günlerde yazılı cevap vermiştir. Vekil'in yazısında kısa süreli askeri hizmete alınacak öğretmenlerin derhal sağlık kontrolünden geçirilmeleri istenmiş, silahaltına alınmayanların ise şimdilik görevleri tecil edilirken silahaltına alınanların da verilecek emre kadar askerliklerinin tecil edildiğine dair talimatnamesi hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca 1317(1901) doğumluların silahaltına alınırken bunlardan öğretmen olanların 1922 senesi Temmuz sonuna kadar askerlikleri tecil edilmiştir. Bu tarih Büyük Taarruz hazırlıklarının büyük ölçüde tamamlandığı tarih olup taarruz başlayana kadar askerlik yaşında bulunan öğretmenlerin askerliği ertelenmiştir. Görüldüğü üzere Millî Mücadele'yi yürüten sivil ve askeri kadro mümkün olduğu kadar eğitimin aksamaması için öğretmenleri son ana kadar silahaltına almamaya çalışmıştır.

4- Öğretmenler Hakkında Diğer Meseleler

TBMM açıldığı ilk aylarda muallimler hakkında şikâyet içeren teklifler söz konusu olmuştur. Bursa Milletvekili Operatör Emin Bey'in, Ankara Maarif Müdürü Muhiddin Beyle Ankara Darülmuallimatı hakkında Maarif Vekâleti'nden sözlü sual teklifi dikkat çekicidir;

1. Daha önce Ankara Eğitim Müdürü iken kötü ahlakı nedeniyle Halep'e daha sonra tekrar Ankara'ya getirilen Muhiddin Paşa'nın arkadaşlarından Muhiddin Bey'in bugün hala ilim ve irfan mümessili sıfatıyla mevkiini muhafaza etmesinin sebepleri nedir?

2. Ekli ajansta görülmekte olduğu üzere resmi bir mektebin ticari bir müessese şeklinde kullanılmasından ve Darülmuallimat öğretmen ve öğrencilerinin zorla çalıştırılmasından Maarif Vekâleti haberdar değil midir?

3. Eğitim Müdürü Muhiddin Bey terzihane kurulmasını öğretmenler için mesuliyetin gereği olarak gördüğü ve bu yolda Maarif Nezareti'ne işarette bulunduğu halde aynı hali eşi için mubah görüyor.

Bu sorular şiddetli gürültüler, şahsiyetle oynanmaz, gizli celse yapılsın, böyle bir takrir okunmaz, işin içinde hakikat var, takrir başka surette yazılsın sözleriyle ret edilmiş, işin esası tam olarak anlaşılammıştır. Bununla birlikte ahlaki seviyesi düşük olduğu ve bir tür yolsuzluk yaptığı iddia edilen bir eğitimci isim verilerek soru sorulmuş, yürütmenin eğitim boyu denetlenmiştir.

Bunların dışında Meclis'te öğretmenlerin namaz ve diğer ibadetlerine dikkat etmeleri gerektiğini ifade eden milletvekilleri de çıkmıştır. Meclis eğitimle ilgili kıdeme, menşee dikkat edilmeden atamalar yapıldığına dair iddialarla ilgili sorular sormuştur. Cevap veren Maarif Vekili atamalarda kıdeme ve ehliyetle dikkat ettiklerini söz konusu kişilerin ehliyetli olduğunu ayrıca yeterli eğitimci olmaması nedeniyle başka okullardan mezun ancak eğitimde ehliyetini ispatlamış kişilere görev verdiğini açıklamış, hararetle bir müzakere gerçekleşmiştir. Savaş koşulları olmasına rağmen Maarif Vekili'ne Ankara Sultanisine yeni bir müdür atanması sebebiyle birkaç öğretmenin istifa etmesi ya da rakamların sağdan yazılması hakkında bir karar alınıp alınmadığına ya da grev ilan eden öğretmenlere dair sorular sorulmuştur.

5- Maarifin Teşkilatlanması ve Okul Açılmasına Dair Meseleler

Yukarıda anlatılan hükümet kurma ve eğitim işlerinin nasıl yönetileceğine dair tartışmalar esasen eğitimin teşkilatlanmasını ilgilendirmektedir. Yine aynı şekilde öğretmenlerin maaşları konusundaki tartışmaların mevcut kanunlarla ve teşkilatlanma ile ilişkisi olduğu görülmüştür. Öte

yandan teşkilatlanma meselesi sadece malî sıkıntılarla ilgili olarak ortaya çıkmamıştır. Osmanlı döneminden beri devam eden okul olmayan, kapanan okullar konusu çeşitli teklifler veya sorular dolayısıyla gündeme gelmiştir. Bitlis'te dört ibtidâî mektep kurulmasına dair teklif Yunanlıların Bursa tarafından yürüdüğü sırada böyle şeylerle vakit geçirilir mi tepkisine sebep olmuştur³². Sonraki günlerde Van Milletvekili Hasan Sıddık Bey'in, Van' da bir leyli mektep (yatılı mektep), Ertuğrul Milletvekili Mustafa Kemal Bey'in, Bilecik'te bir leyli sultani (yatılı sultani) açılmasına dair teklifleri Maarif Vekâleti'ne gönderilmiştir³³. Benzer şekilde Palo (Palu) merkezinde ve nahiyelerinde mektep kurulmasına dair Ergani milletvekillerinin teklifleri Maarif Vekâleti'ne gönderilirken Ertuğrul Milletvekili Mustafa Kemal Bey'in, Bilecik'te bir yatılı sultani açılması hakkında teklifi Vekâlet'ten Lâyiha Encümenine havale edilmiştir³⁴.

Yeni okul açılması dışında mevcut okulun kapatılması veya bir başka okula dönüştürülmesini içeren darümuallimlerin kaldırılmasına ve sultanilerin idadiye dönüştürülmesine dair kanun teklifleri de söz konusu olmuştur. Teklifi inceleyen Lâyiha ve Maarif Encümenleri mazbataları sebebiyle yapılan müzakerelerin ana noktası öğrenci azlığı ve eğitim kadrosunun yetersizliği sebebiyle eğitimde amaca ulaşamamış olmasıdır. Bu nedenle ortaya israf çıkmış, israfı önlemek için bu okulların yeni bir teşkilatlanmaya tabi tutulmasına dair kanun teklifi görüşmeleri hararetle geçmiştir³⁵. Görüşme sonraki günlere sarkmış ve konunun aynı zamanda idarî teşkilatla ilgili olması sebebiyle idarî teşkilat yapılarına kadar teklifin ertelenmesi kabul edilmiştir³⁶. Benzer şekilde Yozgat Sultanîsinin 1921 Mart'ından itibaren yatılı okula dönüştürülmesini³⁷, darümuallimlerle medreselerin birleştirilmesini içeren teklifler ilgili encümenlere gönderilmiştir³⁸.

1921 yılında TBMM eğitim ve öğretime yönelik teşkilatlanmasına devam etmiştir. Teşkilatlanmayı içeren eğitim müfettişliklerinin kaldırılmasına dair teklif encümenlere gönderilmiştir³⁹. Vekâletlerin merkez ve taşra kadrolarını tespit edecek encümenler arasına Maarif Encümeni de seçilmiştir⁴⁰. Maarif Encümenine seçilen bazı üyeler seçim bölgelerine izinli olarak gittikleri için encümen toplanamamıştır. Bunun üzerine Mehmet Akif Bey encümen reisliği adına encümendeki boşlukların doldurulması için meclise tezkere vermiştir⁴¹. Kadroları tespit edecek Maarif Encümenine yenileri seçilmiştir⁴². Sonraki günlerde de encümenlerde boşalmalar⁴³ veya istifalar olmuştur⁴⁴. Savaş koşulları bu teşkilatlanmayı doğal olarak geciktirmiş veya istenilen seviyede olmasını engellemiştir.

Benzer şekilde Muş Milletvekili Hacı Ahmet Hamdi Efendi ve arkadaşlarının Bitlis, Genç, Muş livalarında mektep olmadığı halde ne için eğitim müdürü gönderildiğine dair açıklama isteyen teklifi, aslında teşkilatlanmanın gecikmesi ve yetersizliği ile ilgilidir. Yusuf Ziya Bey teklife imza atanlar arasında olduğu için açıklama yapmış, ekonomik ve idarî sıkıntılara vurgu yapmış, atamalarda adam kayırıldığını, mütemediyen İnebolu'dan akın akın Anadolu'ya gelenlerin atandığını ve özetle eğitim teşkilatı yapmadan önce okul açılması gerektiğini savunmuştur. Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey ise Bitlis'e müdür tayininin kendisinin Vekâlete gelişinden önce yapıldığını belirtmiş, Genç livasına eğitim müdürü tayin edilmediğini, Muş için ise yeni liva haline konulan yerlere müdür tayin edilmesine karşı bir kanun olmadığını açıklamıştır. Ardından oraya okul açması için müdür gönderdiklerini, önce yol yapıp sonra mı mühendis gönderelim sözleriyle karşı çıkmıştır. Ayrıca Bitlis'te ibtidâî değil sultani mektebi bulunduğunu, takriri verenlerin yeterince

³² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 2, İctimaa Senesi 1, 34. İctimaa, s.327-328, 14 Temmuz 1920.

³³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İctimaa Senesi 1, 109. İctimaa, s. 194-196, 12 Şubat 1920.

³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İctimaa Senesi 1, 152. İctimaa, s. 269, 17 Şubat 1921.

³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 5, İctimaa Senesi 1, 86. İctimaa, s. 105-112, 19 Ekim 1920.

³⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 5, İctimaa Senesi 1, 87. İctimaa, s. 121, 21 Ekim 1920.

³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İctimaa Senesi 1, 148. İctimaa, s. 165-187, 10 Şubat 1921.

³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İctimaa Senesi 1, 154. İctimaa, s. 327, 21 Şubat 1921.

³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İctimaa Senesi 1, 148. İctimaa, s. 165-187, 10 Şubat 1921.

⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 7, İctimaa Senesi 1, 131. İctimaa, s. 224, 8 Ocak 1921.

⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 7, İctimaa Senesi 1, 133. İctimaa, s. 269-271, 13 Ocak 1921.

⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 7, İctimaa Senesi 1, 136. İctimaa, s. 345, 22 Ocak 1921.

⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 7, İctimaa Senesi 1, 146. İctimaa, s. 442, 30 Ocak 1921.

⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 9, İctimaa Senesi, 2, 6. İctimaa, s. 84, 12 Mart 1921.

araştırmadıklarını, Bitlis'e ikinci dereceden memurlar göndermediğini, sadece Muş'a bir tane gönderdiğini, geldiği günden beri yaptığı 148 tayinden sadece 9 tanesinin İstanbul'dan geldiğini, adam kayırmadığını örnekleriyle anlatmıştır. Ayrıca İstanbul'dan gelenlere karşı olan hoşnutsuzluğu eleştirmiş ve bugün doktor olmak üzere, öğretmen olmak üzere, subay olmak üzere İstanbul'da yetişenler bu memleketin evladı değil midir sorusunu sormuştur. Alkışlarla devam ettiği konuşmasında yine mekteplerin yetersizliği, üretici bir eğitim vermek gerektiği, bütün yüksek mekteplerin İstanbul'da olduğunu, bunu bütün Anadolu'ya yaymayı hedeflediklerini, 148 memurdan sadece 9 unun İstanbul'dan geldiğini tekrarlayarak sorulara cevap vermiştir. Soru sahiplerinin müdahale ve sorularıyla devam eden görüşmeler Maarif Vekili'ne güven oylamasına dönmüş ve vekil güvenoyu almıştır⁴⁵.

Hükümetin salahiyyet ve vazifesine dair kanun teklifi dolayısıyla Yusuf Ziya Bey konuşmasının bir yerinde yine eğitime değinmiştir. Maarif Vekili'nin ne kadar ve nerelerde mektep açılacağını düşünmesi gerektiğini, bu konuda proje hazırlamasını, encümene getirmesini, program kabul edildikten sonra vekil değişse bile programın tatbik edileceğini söyleyerek Maarif Vekili'nin görevlerini belirtmiştir⁴⁶.

Hemen eğitime dair tartışmaların hepsi teşkilatlanma konusuyla da ilişkili olduğundan bu işler ancak savaştan ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra daha kesin bir şekilde ele alınacaktır.

6- Eğitimin Kalitesine Dair

1920 yılı isyanlar, teşkilatlanma, para bulma meseleleriyle geçmiştir. Eğitimin kalitesine dair tartışmalar yukarıda bahsedildiği üzere ilk hükümet kurma tartışmalarına yansımış ve ilk hükümet programında girişimci, üretken bireyler yetiştirme amacına değinilmişti. 1920 yılının bütçe görüşmelerinde Erzincan Milletvekili Osman Fevzi Efendi eğitimin önemine ve Harbiye ve Tıp alanları hariç iyi eğitim verilemediğine dair eleştirilerini ve beklentilerini dile getirmiştir⁴⁷. Benzer şekilde işe yarar adam yetiştirme konusu eğitimle ilgili birçok görüşmede dile gelmiş, mesela bir bütçe görüşmesinde Ankara Milletvekili Hacı Atıf Efendi İslami eğitime, müdür ve öğretmenlerin namaz ve oruçlarını tutmaya dikkat etmesi gerektiği konuları üzerinde dururken; hikmet, hendese ve diğer fenlerde mütehassıs yetişmediği hep edebiyatçı yetiştiği eleştirisini yapmıştır⁴⁸.

Nitekim 1 Mart 1921'de Mustafa Kemal Paşa TBMM ikinci toplantı senesini açış nutkunda birçok mesele hakkında bilgi vermiş, eğitim ve başka alanlarda gözle görülür bir netice elde edilemediğini belirtmiştir⁴⁹.

Eğitimin yetersizliğine veya halkın cahilliğine dair eleştiriler başka konulardaki görüşmeler dolayısıyla da dile gelmiştir. Maden amelesi hakkındaki kanun teklifi dolayısıyla yapılan görüşmelerde amelenin cahilliği, eğitimin kısırlığı vurgulanmıştır⁵⁰. Kütahya Milletvekili Besim Atalay Bey'in Köy Hocası ve Sebilürreşat dergilerinin ücretsiz olarak köylere kadar dağıtılmasına dair kanun teklifi yine köylünün cehaleti eğitimsizliği konusunu gündeme getirmiştir⁵¹.

Kastamonu Milletvekili Abdülkadir Kemalî Bey'in ilmi cereyanları Türkçeye nakil etmek için her Vekâlete iki bin lira tahsis edilmesine dair teklifi encümenlerce zamansız görülmüş, kabul edilmemiş ve bu nedenle ilim ve irfanın önemine, telif hakkına dair konuşmalar yapılmıştır⁵².

Türk ordusunun Ardahan'a girmesi münasebetiyle halktan ve Kâzım Karabekir'den gelen telgraf ile Karabekir'in ahaliye yayınladığı beyanname okunmuş ve beyannameye eğitime önem

⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 9, İçtimaa Senesi 2, 16. İçtimaa, s. 337-346, 4 Nisan 1921.

⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 14, İçtimaa Senesi 2, 119. İçtimaa, s. 400-401, 29 Kasım 1921.

⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 7, İçtimaa Senesi 1, 138. İçtimaa, s. 395-396, 26 Ocak 1921.

⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İçtimaa Senesi 1, 148. İçtimaa, s. 167, 10 Şubat 1921.

⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 9, İçtimaa Senesi 2, 1. İçtimaa, s. 4, 1 Mart 1921.

⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 10, İçtimaa Senesi 2, 28. İçtimaa, s. 211, 2 Mayıs 1921.

⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 10, İçtimaa Senesi 2, 31. İçtimaa, s. 265-267, 9 Mayıs 1921.

⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 9, İçtimaa Senesi 2, 19. İçtimaa, s. 447-449, 11 Nisan 1921.

verilmesini istenmiştir⁵³. Mecliste maarif bütçesi dışında Şura-yı Devlet bütçesi⁵⁴, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi bütçesi görüşülürken⁵⁵ eğitime kısmen değinilmiştir. Bu konularda atılacak adım diğer meseleler gibi savaşın bitmesinden sonraya kalmıştır.

7- Kapanan Okullar ve Bina Meselesi

Millî Mücadele yıllarında bir önemli sorun da kapanan okullar meselesidir. Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey, Ankara Darümuallimin'in başka bir tarafa nakledilmesinin sebepleri hakkında sözlü açıklama yapmasını isteyen teklifi sebebiyle Maarif Vekili Rıza Nur Bey sözlü açıklama yapmıştır. Açıklamasında savaş koşullarındaki bina sıkıntısı ve yine vilayet idarelerinin uygulaması ile ilgili bir mesele olduğu hakkında bilgi vermiştir. Ardından yeterli öğrencisi olmaması sebebiyle vilayet idaresinin aldığı bu kararın ekonomik boyutunu, kararı kabul etmeyip okulu Eylül'de tekrar açtıracağını, maaş alamayan öğretmenlerin başka işler yaptıklarını uzun uzun açıklamıştır⁵⁶.

Açılmayan veya kapanan okullar meselesi 1921 yılı sonuna kadar devam etmiştir. Ertuğrul Milletvekili Mustafa Kemal Bey'in mekteplerin hala açılmamasına dair Dâhiliye Vekili'ne sorduğu soruya vekil yazılı cevap vermiştir. Cevaba göre ilköğretim mekteplerinin açılma zamanı İlköğretim Kanunu gereğince tedrisat-ı ibtidâîye meclislerine ait olsa da mesele Maarif Vekâleti'ni ilgilendirdiği için cevap vermiştir. Ankara'da idare-i hususiyeye ait sekiz bina olup bunun beşinin binası görülen lüzum üzerine hastane ve birisinin maarif dairesi olması ve ikisinin muhacirler tarafından kullanılması sebebiyle mektepler açılmamıştır. Ayrıca boşaltılan ve boşaltılacak binalar ve okulların biran önce açılması için alınan tedbirleri açıklamıştır⁵⁷. Birkaç gün sonra Kastamonu Milletvekili Sabri Bey'in Ankara'da ilga edilen Darümuallimin ve Darümuallimat hakkındaki sorusuna Maarif Vekili Hamdullah Subhi Bey cevap vermiştir. Bu okullar idare-i hususiyelere ait olmayıp bütçeleri meclis-i umumiye aittir. Maarife ait olan gelirler kendilerine verilmediği için okullar kapatılmıştır. Soru sahibi ise, bu okullar masrafının kanun gereğince meclis-i umumi tarafından daimi masraf olarak bütçesine koyması gerektiği halde koymadığını, Maarif Vekili'nin Dâhiliye Vekâleti aracılığıyla bu işi yaptırması gerektiğini belirterek vekili eleştirmiş ve açıklamayı yeterli görmüştür⁵⁸. Bu tartışmaların yaşandığı dönem, Türk ordusunun Sakarya gerisine çekilmek zorunda kaldığı, ardından şiddetli geçen Sakarya Zaferi'nin kazanıldığı ancak ölü ve yaralıların çok olduğu ve şiddetli bina ihtiyacının bulunduğu bir dönemdir.

İlerleyen günlerde boşaltılmayan okul binaları Karesi Milletvekilleri Abdülgaffur Efendi tarafından tekrar sorularak gündeme getirilmiştir. Yazılı verilen cevaba göre Maarif Vekili Ankara'daki mekteplerin binalarının boşaltılması için valiliğe sözlü ve yazılı defalarca teşebbüste bulunmuş, ancak bir netice elde edememiştir. Valinin cezalandırılması hususunun Dâhiliye Vekâleti'ne ait olduğunu sorunun bu kısmına dair cevabın Dâhiliye'ye ait olduğunu belirtmiştir⁵⁹.

Savaş koşulları sebebiyle yaşanan bina sıkıntısı Kastamonu Milletvekili Abdülkadir Kemalî Bey'in Ankara'da bir hukuk mektebi kurulmasına dair teklifi sebebiyle gündeme tekrar gelmiştir. İlk mekteplere bile bina bulunamazken Ankara'da yüksek bir okulun tesisi mümkün görülmeyle ret edilmiştir⁶⁰.

8- Tevhid-i Tedrisat Kanununa Gidiş

Yukarıda anlatıldığı üzere Osmanlı'dan devr alınan eğitim sistemi yetersiz, karışık olduğu gibi işgal ve savaş koşullarının yarattığı imkânsızlıklar da TBMM zabıtlarına yansımıştır. Bu imkânsızlıklar eğitim işlerini her boyutuyla olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Millî Mücadele

⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İctimaa Senesi 1, 158. İctimaa, s. 446-447, 27 Şubat 1921.

⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 158. İctimaa, s. 478.

⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, İctimaa Senesi 1, 159. İctimaa, s. 526-528, 28 Şubat 1921.

⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İctimaa Senesi 1, 34. İctimaa, Cilt 2, s. 307-310, 14 Temmuz 1920.

⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 14, İctimaa Senesi 2, 104. İctimaa, s. 42, 3 Kasım 1921.

⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 14, İctimaa Senesi 2, 105. İctimaa, s. 67-69, 5 Kasım 1921.

⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 16, İctimaa Senesi 2, 143. İctimaa, s. 36-37, 12 Ocak 1922.

⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 16, İctimaa Senesi 2, 147. İctimaa, s. 86-87, 19 Ocak 1922.

yıllarında eğitim üzerine meclis tartışmaları, savaş sebebiyle eğitimde yaşanan maddi imkânsızlıkları yansıttığı kadar millî bir eğitim sistemi kurma arayışlarını da yansıtmıştır. Nitekim savaş koşulları olmasına rağmen 1921 yazında ülke henüz işgal altındayken Türk Maarif Kongresi toplanmıştır⁶¹. Maarif Kongresi'nde açılış konuşması yapan Mustafa Kemal Paşa eskiden beri gelen tahsil ve terbiye usullerinin Türk milletinin gerilemesinin sebebi olduğu tespitini yaparak millî eğitim programından bahsetmiştir. Hurafelerden, millî karakter ile uyuşmayan doğu ve batının etkilerinden uzak bir millî eğitim programı kurulmasını istemiştir. Yeni devletin eğitim politikasının ve millî eğitiminin ilkelerini ortaya koymuştur. Millî eğitim programının ayrıntılarını bu alanın uzmanlarına bıraktığını ifade etmiş, kongreden beklentisini sadece konu hakkındaki fikirlerin söylenmesi şeklinde değil, ortaya koyduğu ilkelere göre yeni bir *sanat ve marifet* yolu bulup millete gösterilmesini ve bu yeni yolda yeni nesli yürütmek için *rehber* olmalarını istemiştir⁶².

Millî Mücadele'nin askeri safhası sona erdikten sonra Lozan görüşmeleri başlamış, bu dönemde eğitim konuları basında ve çeşitli yerlerde yer almaya devam etmiştir. Lozan görüşmelerinin kesintiye uğradığı Şubat 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi doğrudan eğitimle ilgili olmamakla beraber sanayinin ihtiyacı olan teknik elemanların yetiştirilmesi için gerekli eğitim kurumlarının kurulmasına, iktisat eğitiminin yaygınlaştırılmasına dair bazı kararlar, kurulacak olan millî eğitim sistemini etkilemiştir⁶³.

Millî Mücadele yıllarında yukarıda bahsedilen işe yarar adam yetiştirme tartışmalarını ve İktisat Kongresi'nde eğitimle ilgili kararları birlikte düşünmek gerekir. Zira Osmanlı'nın yıkılışındaki en önemli sebeplerden birisi de sanayileşmenin ve ekonomik gelişmenin sağlanamamasıdır. Ancak mesleki ve teknik adam yetiştirme dışında, millî bir devlet kurmak için önce dış meselelerin çözülmeye çalışıldığı bu dönemde sadece mesleki ve teknik adam yetiştirme konusu ele alınmamıştır. “*Darülfünun ve Millî Terbiye*” başlıklı bir yazıda Osmanlı'dan devredilen üniversite denilebilecek tek kurum olan Darülfünun'dan millî bir devletin bağımsızlığını tamamlayacak kültür ve tarih çalışmaları yapması istenmiştir⁶⁴. Darülfünun dışında Osmanlı'dan devralınan medreselere dair eleştirel yazılar da basında yer almıştır. “*Halk Karşısında Medrese ve Mektep*” başlıklı Cevdet Bey'in medrese programına yönelik eleştirisi⁶⁵ ya da Muallimler Mecmuası'nda “*Emek Mektebi Tedrisimiz Hakkında Bir Tarihçe*” başlıklı Ali Haydar'ın salt din eğitimi veren medresenin ezberci, sorgulamayan anlayışı nedeniyle son zamanlarda programlarına bazı dersler ilave edilse de aynı ruhu taşıdığına dair eleştirileri⁶⁶ aslında hep millî eğitim sistemi arayışlarının basındaki yansımalarıdır.

Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1923'te meclis açılış konuşmasında Darülfünun'un kendini yenileyip çağdaş meslek ve fikir adamı yetiştirebileceğine dair vurgusu millî eğitim kurma arayışlarının bir başka örneğidir⁶⁷. Milli eğitim sistemi kurma arayışlarında alanın uzmanlarının görüşlerine baştan beri önem veren Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da toplanan ve eğitime dair çalışmalar yapan Heyet-i İlmiye üyelerine yaptığı bir konuşmada “*şimdiye kadar askerlik ve siyaset sahasında vücuda getirilen zaferin irfan sahasında da te'min edileceğini ümit ederim*” demiştir⁶⁸. Heyet-i ilmiyenin çalışmalarına “*Maarifte Bir İnkılab*” başlığıyla yer verilmiş, Milli Mücadele yıllarında tartışılan muallimlerin, okulların, öğrencilerin ve maddi yetersizliklerin üzerinde durulmuştur⁶⁹.

⁶¹ Hâkimiyet-i Milliye, 13 Temmuz 1921.

⁶² Hâkimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 16-18.

⁶³ Rifat Erdiç Bağdadi, Birinci İzmir İktisat Kongresi Ekonomik Felsefesinin Türk Ekonomisine Yansımalarının Analizi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.38-50.

⁶⁴ İçtihat, 10 Şubat 1923, Sayı 151.

⁶⁵ Muallimler Mecmuası, 23 Mart 1923, Sayı 7, s. 121-124.

⁶⁶ Muallimler Mecmuası, 30 Nisan 1923, Sayı 8, s.147-148.

⁶⁷ Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri, Cilt I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 316.

⁶⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 15, 16, 19 Ağustos 1923.

⁶⁹ Hâkimiyet-i Milliye, 17 Ağustos 1923.

Ancak millî eğitim sistemi kurabilmek için öncelikle millî bir devletin kurulması gerekmiştir. Nitekim Saltanat kaldırıldıktan sonra Lozan görüşmelerinin bir antlaşmayla neticelenmesiyle millî sınırlar büyük ölçüde gerçekleştirilmiş, artık millî bir devletin diğer adımlarını atmak gerekmiştir. Bu arada TBMM seçimlere gitmiş ikinci meclis kurulmuş, Lozan Antlaşması'nı ikinci meclis onaylamıştır. Bundan sonra yanmış yıkılmış bir ülkenin diğer siyasi, ekonomik, kültürel, hukuki, vs. sorunlarına sıra gelmiştir. 3 Eylül 1923'te, önceki meclis döneminden kalan eğitim işleri arasında maarif encümeninde bulunan çeşitli teklifleri gündemine almıştır. Darümualliminlerin medaris-i ilmiye ile birleştirilmesi, Şark milletlerine mahsus lisanîyat mektebi kurulması, Medaris-i ilmiyenin ıslahı gibi teklifler, memleketin genel eğitimine ait kanunlar ve teşkilât söz konusu olduğu zaman daha esaslı bir surette ele alınmak üzere daha sonraya bırakılmıştır⁷⁰. Yukarıda bir kısmı anlatılan benzer teklifler Millî Mücadele yıllarında çok gergin müzakerelere sebep olmuştu. Neticede tüm bu meselelerin bir bütün olarak ele alınmasına karar verilmiştir. 5 Eylül 1923 tarihli hükümet programı “*Maarif siyaseti terbiye-i umumiye ve müsterekede vahdet ve terbiye-i meslekiyede ihtisas esaslarına*” dayanacağını belirtmiştir. Memleketin genel eğitimine ait kanunlar ve teşkilatlanma meselesi, artık genel ve ortak eğitimde birlik, meslek eğitiminde ise uzmanlık esasları üzerine gelişecektir. Böylece Millî Mücadele yıllarında tartışılan eğitimde birliğe doğru gidiş başlamıştır. Kısa bir süre sonra ise hükümet bunalımı çıkmış ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiş ve millî bir devlet için önemli bir aşama daha geçilmiştir. Bundan sonra harp sahasında kazanılan başarılar yeterli görülmemiş, ülkenin kaynaklarının işletilmesi ve elde edilen zaferin gelecekte de faydalı olabilmesi için irfan ve iktisat sahasında ilerleme ve gelişmeyi⁷¹ zorunlu gören dönemin aydınları bu konuda çalışmalara başlamışlardır. Gazetelere yansıdığına göre cehaletle mücadele etmek için Muallim ve Muallimler Derneği okuma yazma kursları açarken⁷² Maarif Vekili, Kalem-i Mahsus Müdürü ve Telif ve Tercüme Encümeni'nden bir üye ile bir inceleme seyahatine çıkmıştır⁷³. Aynı gazeteye göre Maarif Vekili'nin Adana, Konya, İzmir, Balıkesir, Bursa, İstanbul, Edirne vilayetlerine yapacağı seyahatin bir ay kadar süreceği tahmin edilmiştir. Benzer şekilde Erkan-ı Harbiye, ülkenin coğrafyasını ilmi bir şekilde inceleyecek ve kitaplar hazırlayacak bir coğrafya encümeni kurulması için harekete geçerken Ağaoglu Ahmet Bey doğu ve batı medeniyeti mefhumlarına dair Türk Ocağında konferanslar vermeye başlamıştır⁷⁴. Yine yukarıda söz edilen bina yetersizliği sebebiyle açılmayan okulların açılabilmesi için Maarif Vekâleti'nin bina arayışına girmesi, orta tedrisatı hakkında kanun hazırlıkları, muallimlerin askerlik durumlarına dair haberlere rastlanmıştır⁷⁵.

Cumhuriyet'in ilanından sonra millî bir devletin yaşayabilmesi için milli tarih konularında tartışmalar yapılırken⁷⁶ eğitim kurumlarına dair bazı yazılar gazetelerde yer almaya devam etmiştir. Darülfünun'un edebi ve ilmi bir eser meydana getirmediğine, ilim ve fen, aşk ve ilham eserlerine sık rastlanmadığına dair basında eleştirel bir yazı yer almıştır⁷⁷. Yine sonraki günlerde Darülfünun'un önemine, toplum ve tarih önünde sorumluluğuna dair bir başka yazıya rastlanmıştır⁷⁸. Benzer şekilde Mehmet Emin Bey'in, “*Medrese*”⁷⁹, “*Medreselerde Eksik Olan Usul-i Tedrîs midir?*”⁸⁰, başlıklı yazıları millî eğitim sistemi kurulurken eğitim programlarının nasıl olması gerektiğine dair pedagoji tartışmalarıdır.

Tüm bu TBMM'de, basında ve bazı kongrelerde tartışılan eğitim meseleleri ciddi bir bilgi birikimi oluşturmuş, milli bir devlet ve milli eğitim sistemi kurmada bu bilgilerden faydalanılmıştır. Ancak bu birikimden sonra millî devletin önünde engel olabilecek eski kurumları kaldıran 3 Mart

⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima Senesi 4, 13. İctima, s. 378-379.

⁷¹ Maarif-i Umûmiye Mecmuası, 15 Kânunuevvel 1339(1923), Sayı 1.

⁷² Hâkimiyet-i Milliye, 25 Teşrinisani 1923.

⁷³ Hâkimiyet-i Milliye, 27 Teşrinisani 1923.

⁷⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 28 Teşrinisani 1923.

⁷⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 29 Teşrinisani 1923.

⁷⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 30 Teşrinisani 1923.

⁷⁷ Sebülürreşat, 1 Ocak 1924, Sayı 632, Cilt 25.

⁷⁸ Türkiye Edebiyat Mecmuası, 11 Şubat 1924, Sayı 4.

⁷⁹ Mihrab 15 Ocak 1924, Sayı 5, Cilt 1, s. 129-131.

⁸⁰ Mihrab, 1 Şubat 1924, Sayı 6, Cilt 1, s. 121-123.

1924 tarihli kanunlar kabul edilmiştir. Halifeliğin, Şeri'yye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılmasını bu bağlamda görmek gerekir. Aynı tarihli Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun gerekçesinde “*milletin fikir ve his bakımından birliğini*” temin için eğitim öğretim birliğinin en ilmi ve çağdaş olduğu, her yerde faydaları görüldüğü vurgulanmış ve Misak-ı Milli sınırları içindeki bütün okullar Maarif Vekâleti'ne geçmiş, ayrıca yüksek din uzmanları yetiştirmek için İlahiyat Fakültesi, imam ve hatip gibi hizmetlileri yetiştirmek için İmam ve Hatip Okulları açılacağı kanunlaşmıştır. Kanun maddeleri tek tek okunmuş, üzerinde konuşmak isteyen olup olmadığı sorularak oylamaya sunulmuştur. Kanun maddelerine hiç kimse itiraz etmemiş ve kabul edilmiştir⁸¹. Kanun görüşmelerinde lehte veya aleyhte bir görüş belirtilmemesinin sebebi Osmanlı'dan devralınan karışık ve yetersiz eğitim sisteminin farkında olunmasıdır. Nitekim yukarıda açıklandığı üzere TBMM'nde birçok müzakerelerde eğitim birliği yönünde fikirler dile getirilmişti. Bu fikirlerin bazısı dinsel kurumların bütün okulları teftiş etmesi şeklinde ortaya çıkmıştı. Bu konudaki tartışmalar eğitim birliği yönünde ciddi bir bilgi ve tecrübe sağlamıştır. Neticede milletvekilleri Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile dağınık ve yetersiz bütün eğitim kurumlarını öncelikle devlet kontrolüne almıştır. Böylece her tür mesleki, dini, genel eğitim; çağdaş ve milli bir devletin gereği olarak devlet kontrolüne geçmiştir. TBMM, Misak-ı Millî sınırları içinde farklı yerlere bağlı bütün okulları, millî bir devletin gereği olarak Maarif Vekâleti'ne bağlamakla milli eğitim sistemi kurma yolunda önemli bir adım atmıştır. Bu kanundan sonra ancak medreseler, ilahiyat fakültesi, teşkilat kanunları, eğitimin kalitesinin artırılması vs. konuları ele alınmış ve bu tür çalışmalar kısa sürede bitmemiştir. Hatta ilerleyen yıllarda dil kültür çalışmalarıyla iç içe yürümüştür.

Sonuç

Millî Mücadele yıllarında TBMM bir yandan işgale karşı askeri bir mücadele yürütürken diğer yandan fiilen ortadan kalkmış olan Osmanlı Devleti'nin yerine yeni bir devletin kuruluşunun temellerini atmaya başlamıştır. Yeni devletin teşkilatlanması eğitimin teşkilatlanmasını da içermiştir. Osmanlı'dan devralınan eğitim mirası oldukça karışık olduğundan daha TBMM'nin açıldığı ilk günlerde bu karışıklığı ortadan kaldırmak için eğitim birliği yönünde tartışmalar yapılmıştır. Hatta işgal koşullarında Türk Maarif Kongresi toplanmış, milli eğitim sistemine dair alanın uzmanları fikirlerini tartışmışlardır.

Bu yıllarda eğitime dair en çok tartışılan meselelerden birisi de öğretmenlerin malî durumları olmuştur. Bu Osmanlı'dan gelen malîye ve teşkilatla ilgili sorunların devamı olduğu kadar savaşın yarattığı maddi sıkıntılarla yakından ilişki içindedir. Eski kanunlarla yola devam edilirken uygulamada sıkıntı yaratan öğretmenlerin maaşlarını ilgilendiren 1913 tarihli İdare-i Umûmiye-i Vilayât Kanun-ı Muvakkati ile 1913 Tedrisat-ı İbtidâiyye Kanun-ı Muvakkati'nin 15. Maddesi eğitim vergilerinin tarh ve tevziyle ilgili kanunlar olup bunlar uygulamada sıkıntı çıkarmıştır. Yine TBMM muallimlerin malî sorunları kadar ahlaki durumlarıyla da ilgilenmiştir.

TBMM eğitimi teşkilatlandırmak için encümenler kurmuş, yeni okullar açmaya çalışmış ya da mevcudu yeni düzenlemeye tabi tutmuş, eğitim kadrolarına dair savaş koşullarının elverdiği kadar düzenlemeler yapmaya çalışmışsa da yeterli olmamıştır. Okulların kapanması, bina sıkıntısı, eğitimin yeterli kalitede olmayışı, işe yarar adam yetiştirme, öğretmenlerin silahlı altına alınıp alınmaması meseleleri hep aynı malî yetersizlik ve savaş koşulları sebebiyle daima hararetli tartışmalara yol açmıştır. Osmanlı döneminden beri devam eden eğitime dair sorunların çözülmesi ancak Millî Mücadele'den sonraya kalmıştır. Milli Mücadele'nin diploması döneminde bu konuda basında veya bazı kongrelerde eğitime dair çeşitli tartışmalar yer almış ve bu konulardaki tartışma ve görüşler ciddi bir bilgi ve tecrübe birikimi sağlamıştır.

Nitekim bu bilgi, tecrübe birikimi ve tartışmalar olgunlaşmış savaştan sonra Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu kanun öncelikle bütün eğitim kurumlarını Maarif

⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 7, İçtimaa Senesi 1, s. 25, 3 Mart 1924, Düstur, Cilt 5, 3 Mart 1924, İstanbul, 1931, s.667

Vekâleti'ne bağlamış, teşkilatlanma yönünde önemli bir adım atmıştır. Ancak bundan sonra eğitimin diğer meseleleri ilerleyen yıllarda ele alınmıştır.

Kaynaklar

I.TBMM Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 22, 23, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 7, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1959.

II. Gazete ve Mecmualar

Hâkimiyet-i Milliye, 13, 15, 16, 17, 19 Ağustos 1923.

Hâkimiyet-i Milliye, 25, 27, 28, 29, 30 Teşrinisani 1923.

İçtihat, 10 Şubat 1923, Sayı 151.

Maarif-i Umûmîye Mecmuası, 15 Kânunuevvel 1923, Sayı 1.

Muallimler Mecmuası, 23 Mart 1923, Sayı 7.

Muallimler Mecmuası 30 Nisan 1923, Sayı 8.

Mihrab, 15 Ocak 1924, Sayı 5, Cilt 1.

Mihrab, 1 Şubat 1924, Sayı 6, Cilt 1.

Sebilürreşat, 1 Ocak 1924, Sayı 632, Cilt 25.

Türkiye Edebiyat Mecmuası, 11 Şubat 1924, Sayı 4.

III. Araştırma Eserleri

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000 – M.S.2012**, Pegem Akademi, Ankara, 2012.

Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri, Cilt I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006.

BAĞDADI, Rıfat Erdiç, **Birinci İzmir İktisat Kongresi Ekonomik Felsefesinin Türk Ekonomisine Yansımalarının Analizi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit, **Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2014.

ÇAKAN, Işıl, "Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2, 2002.

ERGİN, Osman, **Türk Maarif Tarihi, Cilt III-IV**, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.

KAŞTAN, Yüksel, "Osmanlı Devleti'nde "1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-i Muvakkatı" İle Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması", **OSMED**, Cilt 2, Sayı 2, 2016 (Ocak).

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi Türk İstiklal Harbi Özet Tarihi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001.